

tankar på att flytta dit efter pensioneringen.

Efter S:s bortgång skapades med insamlade medel en forskningsfond, Nils W Svenningsens stiftelse för prematurforskning, som verkade under ett drygt decennium. Dess medel överfördes 2013 som en donation till Lilla barnets fond för forskning om nyfödda.

Bror till S var *Anders Widner S* (1937–2008), prästvigd i Skara 1962 och efter tjänstgöring på olika platser i framför allt Skåne slutligen domprost i Lund 1993–2002. Anders S var en framstående liturg och predikant, och ägnade sig under en tid efter sin pensionering åt att undervisa i just homiletik vid pastoralinstitutet i Lund. Liksom sin bror uppvuxen i Danmark hade S erfarenheter från både dansk och svensk kyrklighet, vilket kom till uttryck i det årliga konvent för präster från bägge sidor av sundet som han själv tagit initiativ till. S var från 2000 ålderman i Sankt Knuts gille i Lund, och även inom detta område utvecklade han livaktiga danska kontakter.

Handl:ar efter S (korrespondens o stort antal klipp) hos Olaf Svenningsen, Odense, Danmark.

*Tryckta arbeten (egna verk):* Postnatal development of renal acid-base regulation and concentration capacity in early infancy. Clinical studies in normal and asphyxiated neonates. [Akad avh (sammanfattning) LU.] Lund 1974. 40 s, diagr, tab. [Härtill sex uppsatser.]

*Tryckta arbeten (bidrag):* Som källa för uppgifter om S:s verksamhet har bl a använts följande bidrag: Neonatal intensive care. When and where is it justified? (International journal of technology assessment in health care, vol 8, 1992, s 457–468, ill). – S:s bidrag i övrigt har ej efterforskat, men det kan noteras att vid sökning i PubMed våren 2016 påträffades 44 artiklar med honom som (med)författare. Dessa poster avser perioden 1967–2001, varav de sista artiklarna publicerades postumt 1999 och 2001.

*Källor o litt:* Kansliet, inskrivn:matr 1930–1964 (D 2:5 o F 1 aa:64) o Kansli M, ansökn:handl:ar o sakk:utlåtande (F 1 fa: 15), båda i LU:s arkiv.

G Blennow o L Holmberg, Nils W Svenningsen (Sydsvenska Dagbladet 2 febr 1998); dens, Nyfödda hans livsuppgift (DN 9 febr 1998); Vägen hit: källor till kunskap och utveckling: tankar och betraktelser av emeriti 2008 (2008), s 36. – Fantastisk donation från Nils W Svenningsens stiftelse för prematurforskning (www.lillabarnet.se, 2016-09-10). – Muntl

meddel från Olaf Svenningsen, Odense, Ingemar Kjellmer, Gbg, o Lena Hellström Westas, Uppsala. – Anders S: Nekr:er i Sydsvenska Dagbladet 3 maj, 11 maj o 18 maj 2008.

*Jan Westin*  
med bidrag av *Lena Milton* (Anders S)

**Sveno Jacobi** (*Sven Jakobsson*), d trol strax före 22 aug 1554 (E 5702). Fader: Jacob Ingemarsson. Inskr vid univ i Rostock 13 apr 08, baccalaureus in artibus där 14 aug 08, kanik i Skara senast 14, kansler hos biskop Vincentius möjl senast 16, kungl kansler periodvis april 24–aug 27, domprost i Skara 23 aug 27, förordnad att i biskops ställe förestå Skara stift 12 juni 29, vald biskop där utan förlust av domprostämbetet jan el febr 30, vigd i Strängnäs 27 aug 31, v kansler i regementsrådet för Västergötland 40, fräntagen stiftsföreståndarskapet 44, slutgiltigt 47, kvarstod dock som domprost, föreståndare för Skara hospital 24 apr 50.

Uppgifterna om S:s tidiga år är knappa. Fadern tillhörde på modernet en släkt Kade eller Kate med egendomar i Västergötland, möjligen lågfrälse. Efter denna hade S arvejord. Hans eget sigill tyder på ett ofrälse ursprung. Förmodandet i äldre litteratur att han stammade från Skänninge är tveklaktigt.

På ett bokknäppe, sannolikt graverat i Rostock 1508, kallar sig S kanik. Samma år immatrikulerades han vid universitetet i Rostock och promoverades kort därefter till baccalaureus. Han kallades senare magister, men om han vunnit denna grad är oklart; påståenden att han skulle ha studerat i Köln eller Louvain är gissningar. 1509 var S i vilket fall som helst åter i Skara, där han mottog en bibel ur domkyrkans bibliotek.

Att S ägnat sig åt humanistiska studier, framgår bl a av ett antal latinska dikter om de danska härjningarna av Skara 1511 och 1520, om en eldsvåda i Varnhems kloster 1513 samt några sorgekväden. Dikterna har trots antika reminiscenser huvudsakligen medeltidslatinska drag (Öberg). En gravsång från 1541 har även bevarats.

S skrev 1511–20 flera brev för biskopen



SVENO JACOBI  
Sigill fäst vid RAp 25 nov 1553, RA  
Foto Emre Olgun, RA

och domkapitlet i Skara, vilket torde betyda att han var biskopens kansler redan 1511. Han verkade sannolikt också som skolmästare vid domkapitelskolan, vilket dels den danske bibelhumanisten Paulus Helies (Poul Helgesens) nämnande av S som sin gamle skolmästare, dels S:s beläsenhet och senare belagda intresse för skolan talar för.

Ett brev, utställt av Sten Sture dy (se ovan) 31 juli 1516, tyder på att S varit närvarande som biskop Vincentius kansler vid mötet i (Söder-)Tälje, där ärkebiskop Gustaf Trolle fråntogs Stäket. Vid processen 7–8 nov 1520 mot Trolles fiender representerade S jämte domkyrkans dekan Skara domkapitel, dock utan att besegla domen som blev förevändningen för Kristian II:s avrättningar (Stockholms blodbad). De båda fick därefter uppleva, hur Vincentius blev den förste att halshuggas utan att ens ha nämnts i anklagelseakten och domen. När upproret mot Kristian II sommaren 1521 spridits till Västergötland, synes Skara domkapitel ha anslutit sig. Att S redan efter kungavalet 1523 skulle ha knutits till Gustav I:s kansli är dock ett löst antagande.

S hade studerat Erasmus Roterodamus och Philipp Melanchthon. De företrädde den s k bibelhumanismen, som sökte sig

tillbaka till kristendomens ursprungliga texter. Detta ledde till en skarp kritik av företeelser, för vilka man inte fann stöd i skrifterna. Under tidigt 1500-tal stod bibelhumanisterna och reformatörerna nära varandra, men därefter skedde ett brott, föranlett av synen på den romersk-katolska kyrkan. Erasmus stod kvar i denna, medan Melanchthon blev en förgrundsmän i reformationen. De humanistiska reformkatolikerna såg traditionen, dvs kyrkofäderna och koncilierna, som ett medel att tolka Bibeln; de ville reformera kyrkan men bevara dess enhet. S synes ha tillhört denna riktning.

Till det bibelhumanistiska programmet hörde även att göra bibeln tillgänglig på folkspråket. 1525 påbörjades en översättning till svenska av Nya testamentet. S deltog sannolikt i de delar som ankom på Skarakapitlet, Lukas evangelium och Galaterbrevet, men tillkomsten av översättningen är dåligt känd. I aug 1526 förelåg den dock i tryck.

Gustav I pressades på 1520-talet av den landsflyktige Kristian II:s stämplingar och Lübecks betalningskrav. Därtill kom missnöje över dyrtiden, främst i Dalarna. Kronan hade små tillgångar, medan kyrkan var den ojämförligen största jordägaren i riket. Under S:s tid som kansler härtnade därför kungens grepp om kyrkan, till en början i form av tidsbegränsade skatteindragningar till kronan. S torde under denna tid ha samarbetat med Laurentius Andreae (bd 22), kungens secretarius. Han var närvarande vid riksdagen i Västerås 1525, som bl a beslutade om en ny skatteutskrivning från kyrkan. Förmodligen har han även som kansler övervarit riksdagen i Västerås 1527 där kyrkans finansiella självständighet slutgiltigt bröts.

Fastän biskop Hans Brask (bd 6), den främste bland gammalkatolikerna, räknade S till sina meningsfränder, biträdde S tanken på att nyttja kyrkans överflödiga förmögenhet för att skapa en stark kungamakt; i ett brev till Brask 1527 försvarar han beslutet i Västerås.

Vid ett besök i Skara efter riksdagen utnämnde kungen S till domprost, kanske för att S skulle hålla uppsikt över biskop Magnus Haraldsson (bd 24), som Gustav miss-

tänkte ha varit delaktig i upprorsförsöket i Dalarna våren och sommaren 1527.

Västerås riksdag hade inte berört den interna kyrkliga frågan om liturgien. Ett kyrkomöte samlades därefter i Örebro 1529 för att nå samförstånd om kulten. Såväl gammalkatoliker som reformkatoliker och reformatorer deltog. Bland ombuden för Skara stift var S. Mötesbesluten blev en kompromiss, innebärande bl a att Guds ord skulle predikas oförvrängt och att gamla ceremonier skulle behållas men tolkas bibliskt för att förhindra missbruk.

Kort därefter utbröt det s k västgötaherrarnas uppror. Ledande var Västergötlands lagman Ture Jönsson (Tre rosor) och biskop Magnus Haraldsson. Bakgrunden har diskuterats, men klart är att ett väsentligt inslag var en folklig agitation mot kungens kyrkopolitik. Domkapitlet i Skara med S som den ledande följde icke sin biskop. Det gjorde däremot en del sockenpräster i stiftet. Sedan upproret krossats våren 1529 och upprorsledarna gått i landsflykt, deltog S i de fruktlösa försöken att övertala dem att anta kungens förlikningsbrev.

Då biskopsstolen i Skara nu ansågs vara vakant, valde domkapitlet S till Magnus Haraldssons efterträdare. S avböjde dock. Först sedan Laurentius Andreae varnat S för att kunna misstänkas önska Magnus Haraldsson åter och Gustav I begärt att S skulle acceptera, mottog han valet. Därmed hade kungen fått ett lojalt stiftsoverhuvud i Skara.

S:s tvekan hade också kyrkorättsliga grunder. Enligt kanonisk rätt var Magnus Haraldsson alltså stiftets biskop; någon påvlig stadfästelse av vigningen kunde därför inte komma i fråga. För Gustav I var det däremot viktigt att ha vigda biskopar för att kunna bemöta agitation mot kyrkopolitiken. Han hade förutsatt, att S och electi i Linköping och Växjö, Johannes Magni (bd 20) och Johannes Boetii, båda sannolikt reformkatoliker, skulle låta viga sig snarast. De tre lyckades dock dra ut på tiden, förmodligen i väntan på utgången av riksdagen i Augsburg 1530, där dock splittringen mellan Rom och protestanterna befästes.

Inför sitt bröllop med Katarina av Sachsen-Lauenburg 1531 ålade Gustav I S och de två andra att låta viga sig. På dagen för

vigningen undertecknade S och Johannes Boetii en hemlig reservation, innebärande att de godtagit vigningen inte av förakt för den apostoliska stolen utan av fruktan. De betygade kyrkan sin lydnad och skulle vid lägligt tillfälle söka konfirmation. Enligt en tolkning har reservationen skrivits så, att formuleringarna kunde ha godtagits också av en reformatoriskt sinnad teolog (Czaika). Att de båda electi ansåg sig förhindrade att följa kanonisk rätt genom att söka påvens stadfästelse, synes emellertid svårt att förlika med lutheransk kyrkosyn.

Enligt Västerås recess skulle kungen komma överens med biskoparna om deras underhåll. Villkoren för S bestämdes i ett ”kontrakt” 1530. De synes ha varit åtminstone lika förmånliga som Magnus Haraldssons, särskilt som S behöll domprostens räntor. Biskopen hade därtill Skara stad i förläning.

S anlätades också i utrikespolitiska uppdrag. Inför trycket från den också i Danmark avsatte Kristian II, som med visst stöd av kejsaren strävade efter att återfå sina tre riken, närmade sig Gustav I Danmark. Den svenske kungen ville förlänga besittningen av Viken (Bohuslän), som intagits 1523, och återta ön Gotland, vilken efter Kristian II:s fördrivning kommit under danska kronan. S deltog i dessa förhandlingar. Redan som domprost ingick han i Gustavs följe vid en förhandling med Fredrik I:s sändebud i Lödöse 1528, vilken resulterade i ett försvarsförbund mot Kristian II. S deltog även som den främste vid de återupptagna underhandlingarna med Danmark i Varberg 1530. Två år senare sökte den tidigare danske kungen tränga in i Sverige från Viken med stöd av bl a Ture Jönsson och Magnus Haraldsson. I detta farliga läge förenade sig Sverige och Danmark med Lübeck och Nederländerna mot Kristian II. S nämnes åter som den främste bland de svenska förhandlingarna i Köpenhamn. S biträdde likaså vid uppgörelsen i Stockholm 1534, där Danmark slutligen återfick Viken mot en lösen; det är för övrigt sista gången som en prelat omtalas bland riksrådets medlemmar.

Klockskatten från sockenkyrkorna, beslutad 1531, ledde till oroligheter. I Västergötland blev läget snart farofyllt inför hotet från Kristian II. S och lagmannen Karl Er-

iksson (Gyllenstierna; bd 17, s 590) lyckades dock driva in klockorna utan motstånd.

När Laurentius Petri (bd 22) 1531 vigdes till Sveriges förste protestantiske ärkebiskop – ärkestiftets domkapitel hade enligt Laurentius Andreæ velat välja S – innebar det att Gustav I slutgiltigt brutit med påvemakten. Det innebar däremot inte att kungen ville införa lutheransk gudstjänst i riket. Han ville undvika att stöta sig med sockenmenigheterna för att inte framkalla nya resningar. Till följd av kungens försiktighet stärktes reformkatoliken S:s ställning. 1534 gav kungen honom lov att själv tillsätta domkapitlets ledamöter, något som efter Västerås riksdag var förbehållet monarken.

Skara stift omfattade Västergötland, Dalsland och Värmland. I stiftets inre styrelse fullgjorde S till kungens belåtenhet den ekonomiska förvaltning för staten som numera ålåg kyrkan. S torde också ha medverkat vid upplösningen av franciskan- och dominikankonventen i Skara, som inträffat senast omkring 1539. Redan 1530 hade han fått befallning att kontrollera dominikanernas färder – sannolikt för att begränsa deras möjligheter att agitera mot Västeråsbesluten – och om möjligt stänga deras kloster. Också inom kyrkan fanns det kritik mot tiggarrordnarna. För den ansedda katedralskolan tycks S ha varit ett verksamt stöd. Han har i ett manuskript, antagligen från omkring 1545, redogjort för undervisningsorganisationen.

I samband med Gustav I:s andra bröllop i Uppsala 1536 höll ärkebiskop Laurentius Petri ett ofullständigt känt kyrkomöte. Det innebar en framstöt i reformatorisk riktning. Prästerskapet manades bl a att i möjligaste mån införa mässan på svenska språket i domkyrkorna och om möjligt i sockenkyrkorna samt att följa Olaus Petris svenska handbok.

Alla stift i svealandskapen var nu besatta med protestantiska biskopar. Den gamla ordningen försvarades av de tre biskoparna i götalandskapen, där S synes ha varit den ledande. I Skara tycks således den traditionella gudstjänstordningen ha kvarstått så sent som på 1540-talet.

Den kultordning som S upprätthöll i Skara domkyrka mötte motstånd i Gustav I:s omgivning. 1537 angavs han för att för-

svara alla gamla ceremonier. En kontroversiell fråga torde tex ha varit invigningen av olja, enligt katolsk lära ett åliggande för biskopen. Smörjelsen vid konfirmation och andra ceremonier avvisades av Olaus Petri men hade ändå tolererats av de svenska reformatörerna. S invigde antagligen olja även efter 1536.

Kungens grepp om kyrkan hårdnade snart. 1539 hölls ett kyrkomöte i Uppsala, känt genom två brev till S från biskop Johannes Magni i Linköping. Kungens nye kansler Conrad von Pyhy (bd 29) tycks ha lett förhandlingarna, inte ärkebiskopen. S försökte bifoga ett förbehåll om "enhet med och helig lydnad för den universella kyrkan" till sin och Johannes Magnis underskrift men avstod inför Pyhys vrede och flertalets missnöje.

I dec 1539 utsågs Georg Norman (bd 27) till "ordinator och superintendent" över kyrkan, ett uttryck för den "tyska" periodens strävanden mot en furstestyrd kyrka. Norman och hans medhjälpare, Västerås-biskopen Henricus Johannis (bd 18), fick rätt att visitera stiftet för att övervaka lära och kult samt att till- och avsätta präster.

Under första halvåret 1540 visiterade Norman och Henricus Johannis församlingarna i götalandskapen. S torde inte ha fått deltaga. Visitationen förenades bl a med insamling av sådana kyrkliga värdeföremål, som ansågs oförenliga med reformatorisk gudstjänst. Att tex alla monstranser skulle lämnas in, betydde ett medvetet slag mot den traditionella katolska gudstjänsten. Också det liturgiska bruket av olja, invigd av biskopen, synes ha avskaffats. Prästerna tycks ha fått avlägga ed på den nya läran. Norman genomförde därpå den nya stiftsorganisation som beslutats vid ett möte i Lödöse i april 1540. Den innebar att två "seniorer" efter förebild från den äldsta kyrkan övertog biskopens kyrkliga myndighet, medan förvaltningen och jurisdiktionen, även den andliga, skulle anföras av en konservator. Båda de tillsatta seniorerna tillhörde sedan länge domkapitlet. Någon konservator utsågs aldrig, men ståthållaren Gustaf Olsson (Stenbock; bd 33) hade denna funktion. Förändringarna – som endast förverkligades i götalandskapen – syftade till att steg för steg avskaffa biskopsämbetet.

S fick tills vidare kvarstå som biskop men miste det mesta av sina inkomster.

Även om S åsidosattes, visade Gustav I alltjämt förtroende för honom. I det samtidigt skapade regementsrådet för Västergötland ingick S som vice kansler. Regementsrådet kom att främst verka som kunglig domstol men finns knappast omnämnt efter 1542. S har fungerat som sekreterare 1540–42, och vid ett tillfälle har han lett förhandlingarna.

Vid riksdagen i Västerås 1544 stadfästes arvforeningen och påbjöds reformationen över hela riket. S visade sin kungatrohet genom att skänka den nykorade arvfursten Erik (XIV; bd 14) en gård, men kort därefter utsågs en pålitlig lutheran, Ericus Svenonis, till ordinarius eller superintendent över Skara stift (den gängse uppgiften att han skulle ha skickats till S 1543, beror på en felläsning). S undansköts således även formellt från biskopsämbetet men fick behålla domprostbefattningen.

Samtidigt med dessa förändringar reducerades kyrkans gods. 1540 drogs biskopsstolens hemman in till kronan. S fick då befallning att insända ett register över biskopsstolens och kapitlets gods. Seniorerna skulle dessutom insända förteckningar över prästerskapets uppbörd. S sammanställde då egenhändigt en noggrann jordebok över kyrkohemmanen i stiftet (Sjödin). 1544 infördes ett särskilt register över prästgälden i Skara stift. S upprättade också denna förteckning själv, den tidigaste fullständiga för hela stiftet.

Efter Ericus Svenonis död 1545 tycks S ha upprätthållit ledningen av stiftet ett par år. Domkapitlet med S som den främste begärde att få en ny ”president” som efterträdare, men det dröjde till sommaren 1547, då magister Erik Falck (bd 15) fick kunglig fullmakt som ordinarius. Denne hade uppenbarligen svårt att upprätthålla sin myndighet hos stiftets prästerskap. Man kan misstänka fortsatt motstånd mot reformationen.

S intog ännu en tid en framskjuten plats i stiftsledningen: våren 1548 befallde kungen honom att jämte Erik Falck uträtta några ”våre och riksens vårdande ärender” i Skara stift – detta var såvitt känt S:s sista uppdrag från Gustav I. En viss bitterhet visar S

i ett brev 1549 till två sekreterare: han kallar sig där ”inutil[is] Ep[iscopu]s”, ”överflödig biskop”.

S:s teologiska hållning är svårfångad. S påstods så tidigt som 1611 ha varit ivrig lutheran (Messenius), en uppfattning som länge återkommer i litteraturen. Ett skäl till detta var förmodligen, att Paulus Helie i ett sändebrev till Gustav I 1528 sammanförde S med Olaus Petri och Laurentius Andreæ och kallade dem Guds och kyrkans förrädare. Ett annat kan ha varit att den administrativt skicklige S aldrig kom i onåd hos Gustav I. Under 1900-talet har emellertid den kyrkohistoriska forskningen kommit till uppfattningen att S var reformistisk katolik. En analys av S:s bibliotek och bokförvärv har dock antagits visa att S:s teologiska syn genomgick en förändring i reformatorisk riktning under inflytande av Melanchthon (Czaika).

S:s lyhördhet för statsmakten förklaras sannolikt av att han delade bibelhumanisternas och reformatorernas syn på skillnaden mellan det världsliga och det andliga regementet. I fråga om trossplittringen tillhörde S uppenbarligen dem som hoppades på försoning. Han understödde tex flera svenska studenter i Wittenberg, bl a Nicolaus Magni (bd 26), som hade goda relationer till Luther och Melanchton. Även detta kan tyda på att S ej var främmande för ett förmedlande synsätt.

S var en lärd man och ägde ett för tiden stort bibliotek, som visar bl a hans intresse för exegetik och juridik. Hans bouppteckning upptager ett fyrtiotal böcker, men även andra verk har funnits i hans ägo. Efter S:s död lade hertig Erik beslag på en del av böckerna, medan kung Gustav inforrade hans papper, en del av razziorerna efter historiska manuskript under aktionen mot Olaus Petris krönika 1555 (Johannesson). Kungen ansåg sig också ha rätt till S:s värdeföremål i guld och silver enligt den praxis som han utbildat när det gällde ogifta prästers kvarlåtenskap.

S:s bevarade arkiv till största delen i RA (E 5702, 1 vol: skriv:er från Gustav I o flera biskopar, kvitton, handl:ar; huvuddelen synes ha levererats till det kungl kansliet redan under Gustav I:s tid). Hs i KB: den s k Liber magistri Suenonis Jacobi (I j Ia:1)



samt i tryckta böcker (se Collijn 1906). Hs i ULA: Strängnäs domkapitels arkiv I IV:4. – Brev o andra handl:ar av S i RA: Pergamentsbrevsaml:en (gåvobrev 3 febr 1544 o 25 nov 1553 o ett flertal andra, se Wiktorsson 2015); Skriv:er till konungen, Gustav I, vol 4 (tills m Skara domkapitel); Kanslijänstemäns koncept o mottagna skriv:er, Gustav I:s tid, vol 1 o 4; Strödda hist handl:ar, vol 22 (jämte förteckn över Skara stifts prästgäll 1544); Kammarkollegiet, Kyrkors, skolors o hospitals akter, vol 26 (reg över biskopsstolens landbor 1544). Brev av S i KB: Engeströmska saml, vol B I:1.1. Se i övrigt Sjödin 1933.

*Tryckta arbeten (bidrag):* Bidrag som nämns i biografiten: S:s latinska dikter om härjningarna i Skara 1511 och 1520, en eldsvåda i Varnhems kloster samt två sorgekväden återges i: [C Silfverstolpe], En hitills okänd svensk krönikeskald från medeltiden (HB, d 5, Sthlm 1879, s [151]–155). [De korta dikterna har följande titlar: Versus de dampnis passis Scaris tam ex parte ecclesie quam ciuium a rege Cristierno (s 152) [Skara 1511], De morte domini Achonis anno precedenti in profesto Augustini (s 152), Epitaphium domine Katherine, relicte Karoli Bæntcons de Vinzatorp, et eorum filii domini Jeorgii Karlson (s 153), De casuali incendio et infortunato in Varnhem anno Domini Mdxiii pridie ydus Aprilis (s 153–154) samt ”en klagan öfver Skaras olycka 1520 i Februari” (s 154–155).] [Ny utgåva med översättning av C Gejrot, under utgivning, ms i SBL:s arkiv.] – S:s latinska gravdikt från 1541 återges anonymt i: N Beckman, Vår skolas historia. I, Tiden omkring 1800, Göteborg 1926, (Elanders boktr), s 20–21. [Dikten är en hyllning till minnet av Skara läroverks rektor Ericus Enari.] – S:s brev till H Brask återges som: Magister Swenonis’ cancellarii domini regis (Biskop Hans Brask registratur. Textutgåva med inledning av H Gunneng, Uppsala: Svenska fornskriftsällskapet, 2003, ([Förtitel:] Samlingar utg av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1, Svenska skrifter, 85), [nr] 518, s 550–551). [Brev från S till H Brask, daterat 6 jan 1527.] – Beträffande den gård S skänkte till arvfursten Erik (XIV), se gåvobrevet i VFT, bd 1, 1869/99, h 10, Sthlm 1899, s 38–39. Beträffande jordeboken över kyrkohemmana i Västergötland och Värmland se: Skara stifts kyrkliga jordebok af år 1540. Utg af Västergötlands Fornminnesförening. Sthlm 1899[–1902]. (Kungl. boktr). iv, 178, [2] s. [Enligt F Ödbergs förord upprättad under ledning av S. Jordeboken utgör enligt omslaget bihang till VFT bd 2. Omslaget samt inlagans s 45–[180] tryckta 1902. De tre första arken (iv s, s 1–44) trycktes tillsammans med titelbladet 1899 och utgavs som en bilaga till VFT, bd 1, 1869/99, h 10. Jordeboken innehöll även ett register över prästernas och kyrkornas hemman i Dalsland. Eftersom detta register återges i A Lignell, Beskrifning öfver Grefskapet Dal (Sthlm: Norstedt, 1851–52), II, tr 1852, s 230–242, har det uteslutits ur Ödbergs utgåva av

jordeboken.] – Av S:s bidrag i övrigt kan nämnas: Ståthållaren Gustaf Olofsson Stenbocks och Biskop Svens i Skara redogörelse inför K. Gustaf I. öfver Regiments-Rådets i Westergötland förhandlingar åren 1540–1542 (HSH, d 29, Sthlm 1848, s 83–159). – Dessutom finns enstaka handlingar och brev av S återgivna bl a i VFT bd 1, 1869/99, h 8/9 och 10 samt bd 2, 1901/09 och i HT, årg 70, 1897, främst från 1540- och 1550-talen och knutna till hans ämbete som biskop.

*Källor o litt:* J O Andersen, Paulus Helic, 1 (1936); C-G Andrén, Konfirmationen i Sverige under medeltid o reformationstid (1957); Å Andrén, Sveriges kyrkohist: reformationstid (1999); R Askmark, Sv prästutbildn fram till år 1700 (1943); N Beckman, Vår skolas hist, 1 (1926); M Bernstson, ”Västgötaherrarnas uppror”: ett försök till nytolkn (KÅ 2000); dens, Klostren o reformationen (2003); Biskop Hans Brask registratur, ed H Gunneng (2003); S-E Brodd, Kyrkans ämbete under reformationstiden (Sveriges kyrkohist, 3, 1999); I Collijn, Sv boksaml:ar under medeltiden o deras ägare (Saml 1906); dens, Rostock-band med knäppexlibris från början av 1500-talet (NTBB 1931); O Czaika, S J: boksamlaren, biskopen, teologen (2013); dens, Om en biskop, ett bibliotek o 1500-talets biogr problem: Skarabiskopen S J o böckerna (PHT 2015); N Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre vasatiden (1899); S Engström, Om tillkomsten av den s k Chronologia anonymi (HVUÅ 1963–64); GIR 1–17 (1861–96), 19–21 (1901–1914), 23–25 (1905–10), 28 (1914); T van Haag, Die apostolische Sukzession in Schweden (KÅ 1944); HSH 17 (1832) o 29 (1848); E Hildebrand, Omhvälfningen inom Sv kyrkan åren 1539 o 1540 (HT 1886); dens, Dokumenten till Sthlms blodbads förhist (HT 1918); H Holmquist, Reformationstidevarvet (Sv kyrkans hist, 3:1, 1933); K Johannesson, Gotisk renässans: Johannes o Olaus Magnus som politiker o historiker (1982); S Kjellerström, Missa Lincopensis (1941); dens, Riksdagen i Västerås 1527 o ”goda, gamla, kristliga sedvänjor” (HT 1960); dens, Västgötaherrarnas uppror (Sc 1963); dens, Kräkla o mitra (1965); dens, Gustav Vasa, klockskatten o brytningen med Lübeck (1970); dens, Gustav Vasa, reformkatoliker o evangeliska reformatorer (Kirkehistoriske samlinger 1976); L-O Larsson, Gustav Vasa, landsfader eller tyrann? (2002); A Lignell, Beskrifn öfver grefskapet Dal, 2 (1852); Lokalf 2 (1919–22); H Lundström, Bidr till den Sv kyrkans hist ur inrikes arkiv, 2, 3 (HT 1897); Die Matrikel der Universität Rostock, 2 (1891); J Messenius, Chronicon episcoporum ... (1611), s 116; B Nilsson, Från Skara till Danzig: biskop Magnus Haraldssons exil 1529–1539 (Magnus Haraldsson o hans samtid, ed J Hagberg, 2009); B Olsson, Bibeln på svenska (Sveriges kyrkohist: reformationstid, ed Å Andrén, 1999); G Olsson, Stat o kyrka i Sverige vid medeltidens slut (1947); C Palm-

blad, rec av O Czaika, S J: boksamlaren, biskopen, teologen (KÅ 2015); A Palmqvist, Kyrkans enhet o papalismen (1961); Povel Eliesens Danske Skrifter, ed C E Secher (1855); H Sandblad, Kyrka o kulturliv i Skara under reformationens- o stormaktstid (Skara, 1, ed A Sträng, 1986); H Schück, Ecclesia Lincopensis (1959); [C Silfverstolpe], En hittills okänd sv krönikeskald från medeltiden (HB 5, 1879); L Sjödin, Meddel om kanslistilar under de yngre Sturarnas o Gustav Vasas tid (MRA 1933); Skrifter o handl:ar til uplysn i sv kyrko- o reformationshist, 1, ed U v Troil (1790); SMoK; SRA 1:1 (1887); ST 4, nr 22, 24, 26 (1888); R Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder o maktkampen i Sverige 1504–1527 (1947); P Stobaeus, Hans Brask: en senmedeltida biskop o hans tankevärld (2008); C G S[tyffe], Spridda handl:ar från K Gustaf I:s regeringstid (VFT 2:1, 1901); I Svalenius, Georg Norman (1937); dens, Gustav Vasa (1963); dens, Rikskansliet i Sverige 1560–1592 (1991); Sven Jakobsson (NF 27, 1918); L Tegborg, S J (Magnus Haraldsson o hans samtid, ed J Hagberg, 2009); K B Westman, Reformationens genombrottsår i Sverige (1918); P-A Wiktorsson, Skrivare i det medeltida Skara stift (2006); dens, Skrivare i det medeltida Sverige, 3 (2015); J Öberg, Neo-Latin poetry in 16th and 17th century Sweden (Acta Conventus Neo-Latini Lovaniensis, 1973); F Ödberg, Om magister S J, den förste protestantiske biskopen i Skara stift (VFT [1]:8–9, 1897); dens, Om biskopen i Skara Svenonis Jacobi härkomst o hans arfvegods de sk Kadegodsen (VFT 1:10, 1899).

*Stefan Östergren*

**Svenonius, Enevald**, f 24 dec 1617 (Gezelius) i Annerstad, Kron, d 18 april 1688 (ibid) i Åbo, Finland. Föräldrar: skattebonden Sven Enevaldsson o Ingrid Nilsdotter. Erhöll undervisning av sin äldre bror 26 o av familjen von Nieroths informator på Brusarp maj 27, elev vid Kalmar skola juli 27–sept 39, vid Växjö skola nov 39–sept 40, inskr vid univ i Åbo nov 40, disp pro gradu där 13 dec 45, inskr vid UU 9 maj 46, prom i Åbo 4 maj 47, praeceptor för Isaac Rothovius (bd 30) son 47–50, studier vid UU 48–50, erhöll jordräntor ur Carl Carlssons (Gyllenhielm; bd 17) efterlämnade gods 50, huspredikant hos dennes änka Kristina Ribbing 51 samt aug–sept 54, stud vid univ i Wittenberg 11 aug 51–13 jan 54, företog bildningsresa i Europa 13 jan–15 juli 54, prästv 16 juli 54, eloquentiæ prof i Åbo 5 okt 54 (tilltr 6 feb 55), teol prof 13 april

(tilltr 18 sept) 60, rektor magnificus under fyra perioder 61–85, allt i Åbo, prebendekh i Lundo 1 maj 61, teol dr 31 maj 61, biskop över Viborgs stift (tilltr ej) o förste teol prof 64, inspektör över Smålands m fl nationer vid univ i Åbo 11 okt 65, kh o domprost i Åbo sv o finska förs:ar 15 juli 66, biskop i Lunds stift 26 sept 87 (tilltr ej).

G 29 sept 1655 (Gezelius) i Åbo m Susanna Gyldenstolpe, f omkr 1637 (ibid), d tidigast 1706 (Elgenstierna), dotter till professorn Michaël G (bd 17) o Susanna Nilsdotter Crucimontana.

S förkroppsligar i sitt liv och sin gärning 1600-talets lutherska ortodoxi. I äldre forskning framträder denna ofta som en motbild till senare tiders mer levande och praktiska tro; dess teologi har karakteriserats som död, intellektualistisk, dogmatisk och stel. Genom S kan vi dock få grepp om den lutherska ortodoxin som ett högst levande och kämpande alternativ i 1600-talets Sverige.

S föddes på Annerstad Brogård i Småland. Modern tillhörde en etablerad prästsläkt medan fadern var bonde och handlande i järn. Som nioåring flyttade S sommarens 1627 till Kalmar för att gå i skola där i tolv år. Han studerade språk och lärde sig hur den aristoteliska filosofin kunde användas som grund för teologiskt tänkande. På grund av en pestepidemi i Kalmar flyttade S 1639 till skolan i Växjö. Där studerade han endast några månader, men vistelsen skulle påverka honom för resten av livet. Rektor för skolan var Michaël Gyldenstolpe, som uppmärksammade S:s begåvning och 1640 tog honom med sig till Åbo vid sin utnämning till professor i politik och historia vid den samma år grundade Kungliga akademien där. S uppskattade å sin sida Gyldenstolpe mycket, och inspirerades av dennes ideal om att upprätthålla en omfattande lärdom. Dessutom kom han långt senare att gifta sig med Gyldenstolpes dotter Susanna, som i äktenskapet med S födde femton barn.

För att förstå S är det värdefullt att begripa hur den lutherska ortodoxins auktoritet upprätthölls. Det var i detta sammanhang S:s särskilda begåvning kom till sin rätt. Ortodoxins era inleddes i samband med att de lutherska bekännelseskrifterna gavs sta-